

РЕЦЕНЗІЇ

DOI: 10.31651/2076-5894-2019-2-107-111

ПРОЦІШИН Володимир Михайлович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
e-mail: epictet@ukr.net

ДІАЛОГ З ІНШИМ ЯК ШЛЯХ ДО СЕБЕ

Альфрід Ленгле. Воплощенная экзистенция. Развитие, применение и концепты экзистенциального анализа. Материалы для психотерапии, консультирования и коучинга; Пер. с нем. / Альфрід Ленгле. – Х.: Изд-во «Гуманитарный центр» при участии Коченгина А. В., 2019. – 462 с.

Публікація книги знаного австрійського психотерапевта, доктора медицини і філософії Альфріда Ленгле «Воплощенная экзистенция» (Харків, 2019) є довгоочікуваною подією у філософсько-психологічному інтелектуальному середовищі України, оскільки вона не тільки найбільш повно репрезентує теоретичні та практичні здобутки сучасного екзистенційного аналізу – одного з провідних напрямків психотерапії, а й містить значний евристичний потенціал для розвитку філософських досліджень, задаючи перспективу їх інтеграції з психологією. Конституюювавшись в межах Третьої Віденської школи, екзистенцаналіз Ленгле разом із «логотерапією» Франкла постає сьогодні як потужна альтернатива психологічним концепціям і теоріям особистості, які знаходяться в річищі так званої психодинамічної парадигми, експонуючи людину, на противагу останнім, не у двох, а одразу в трьох, взаємопереплєтених вимірах: соматичному, власне психологічному та духовному. Такий підхід став можливим завдяки критичному перегляду панівного у психології XIX-XX ст. натуралістичного уявлення про структуру, характер та ієрархію базисної мотивації людини й виокремленню її власне екзистенційної складової – волі до смислу. Саме через призму цього концепту автор рецензованої монографії розглядає актуальні проблеми психотерапевтичної теорії та практики, покладаючи в основу власної концепції феноменологічно осмислену ідею діалогу.

Серед розмаїття посібників для особистісного розвитку, психологічних практикумів та кейсів, представлених як у друкованому, так і в електронному вигляді, покликаних допомогти сучасній людині глибше пізнати себе та іншого, забезпечити їй душевний комфорт і рівновагу, бути успішною у бізнесі та оволодіти секретами ефективної ділової та міжособової комунікації, сьогодні важко не загубитися: ринок цієї продукції надзвичайно насичений і, здавалося б, може задовольнити будь-які смаки – починаючи від шанувальників спадщини «дідуся» Фрейда та його послідовників, закінчуючи прихильниками езотеричних та окультних концепцій. Споживачеві пропонується «товар» на різні смаки і його вибір здебільшого диктується як існуючою модою або ж цілями, які він ставить перед собою, так і особливостями світоглядної культури цього ж таки споживача та його бажанням, але частіше, небажанням рефлексувати з приводу цього вибору, адже зазвичай перевага надається тим варіантам, де «менше філософії» і де пропонуються доволі прості, але «ефективні інструменти» впливу на психіку й поведінку людини з метою якнайшвидше отримати конкретний, наперед запланований результат, що цілком відповідає суто позитивістському принципу «економії мислення» в психології та вписується в панівне нині уявлення про неї як про одну із соціально-поведінкових наук, яка в цьому разі не надто відрізняється від етології – науки про поведінку тварин, особливо, коли йдеться про так звані «соціальні» їх види.

Однак, заради справедливості слід визнати, що попри масове тяжіння нинішніх

«людинознавців» різного гатунку, когнітивістів, теоретиків «душ людських» та психологів-практиків до спрощених, механістично-позитивістських чи натуралістично-спірітуалістських схем і шаблонів мислення, паростки рефлексивно орієнтованої, гуманістичної психології, яка не цурається брати собі в союзники здобутки сучасної філософської думки, насамперед феноменології, філософії діалогу, філософської антропології, ще не остаточно зникли. Свідченням цього є постійно зростаючий сьогодні не лише серед фахівців-психологів і філософів, а й серед мислячих людей загалом як за кордоном, так і в Україні, інтерес до Третьої Віденської школи психоаналізу, заснованої ще у першій половині ХХ ст. знаним австрійським мислителем-гуманістом і психотерапевтом Віктором Франклом, традиції якої ось уже впродовж трьох десятиліть розвиває його учень і колега Альфрід Ленгле. Поява цього напрямку, як відомо, стала результатом переосмислення Франклом теоретичних засад фройдової та адлерової концепції людини, насамперед, у частині розуміння ієрархії спонукальних мотивів її активності, що завершилося формуванням «логотерапії» – нової, багато в чому альтернативної щодо фрейдизму та адлеріанства філософсько-психологічної концепції та спертої на неї консультативно-лікувальної практики, здійснюваної часто в екстремальних умовах концентраційного табору. В основу цієї концепції було покладено ідею свободи волі як базисної психологічної структури людини, з огляду на яку прагнення до задоволення (Фройд) і прагнення до панування (Адлер) постають як похідні від цієї структури форми людської мотивації. У такий спосіб було певною мірою подолане пануюче у психології ХІХ – початку ХХ ст. переважно натуралістичне тлумачення психічної діяльності людини та був виокремлений її власне духовний вимір, сутнісно пов'язаний з волею до смислу, «логосу» (Франкл), вивільнення якої з-під тиску суто вітальних спонук і стало розглядатися як одне з основних завдань психотерапевтичної роботи. Поділяючи назагал погляди В. Франкла, А. Ленгле вніс низку суттєвих уточнень у вчення свого вчителя: йдеться не лише про його ідею чотирьох фундаментальних мотивацій, яка стала базисом для розробки власного методу, а й про нову інтерпретацію особовості людини, основні характеристики якої були представлені у праці «Person. Экзистенциально-аналитическая теория личности», перекладеної на російську і виданої у 2008 році у Москві, завдяки якій широкі кола читачів на пострадянському просторі отримали можливість ближче познайомитися з методом екзистенційного аналізу Ленгле, який став своєрідним продовженням і доповненням логотерапії Франкла. Тож публікацію книги «Воплощенная экзистенция» у 2019 році в Харківському видавництві «Гуманітарний центр» можна розглядати і як наступний крок у популяризації ідей екзистенційного аналізу, передовсім, на теренах України, і як спробу представити більш повний та систематичний їх виклад, оскільки ця монографія є своєрідним підсумком багаторічної роботи автора й водночас віддзеркаленням його теоретичних міркувань і практичного досвіду останніх років.

Як зазначає у передмові до книги Доротея Бюргі – ініціаторка її видання, – задум полягав у тому, щоб зібрати докупи максимальну кількість праць Ленгле і у такий спосіб презентувати основні компоненти його теорії, доповнивши їх змістовними діалогами з практики. При цьому до уваги бралася певна хронологічна та змістовна послідовність матеріалу. В результаті було отримано достатньо велику за обсягом збірку, структурно розподілену на 21 розділ, кожний з яких включає в себе декілька підрозділів. І дійсно, з точки зору своєї композиції, текст, на наш погляд, відтворює логіку становлення власної екзистенційно-аналітичної концепції автора, котра формувалася у співпраці, а іноді й у досить гострій полеміці з Франклом. Йдеться зокрема про відмінності у їхніх інтерпретаціях джерела виникнення смислу та способу його репрезентації у свідомості людини (саме ця проблематика є провідною у перших розділах книги). В результаті цієї полеміки, як відомо, відбулося виокремлення із франклової логотерапії з властивою їй тенденцією до онтологізації смислу («логосу») ленглевого екзистенціаналізу, де смислопошукова активність розглядається немовби «зсередини», з позицій «мого буття тут і тепер», тобто як вияв людського прагнення безпосередньо, емоційно пережити повноту своєї присутності у світі, «втїлити екзистенцію», що, зрештою, призводить до дезонтологізації смислу. Такий підхід Ленгле до даної проблеми почасти випрозорив і його специфічне розуміння відмінності між філософією та психологією, взятими з огляду на їх терапевтичний потенціал: якщо

філософська терапія (корекція) з її акцентом на онтологічності смислу передбачає відкриту або приховану апеляцію до смислу як такого, що є об'єктивно заданим, тобто як певного Абсолюту і в той, чи інший спосіб має актуалізувати спроможність віри у цей Абсолют (тут можлива аналогія з філософською вірою у Ясперса), що зближує філософію з релігією, то психологія (психотерапія) передбачає, на його думку, насамперед роботу із людськими почуттями, з переживанням людиною себе у світі і світу у собі у їх ціннісному вимірі. Саме ці переживання і стають в екзистенційному аналізі джерелом виникнення смислу. Такий підхід до проблеми є істотно схожим до гайдеггерового і Ленгле нерідко робить посилання на цього німецького філософа, що може бути приводом для окремої дискусії про межі протиставлення філософської та психологічної рефлексії у екзистенцаналізі як такому і в психотерапії загалом. (Принагідно додамо, що при осмисленні людських емоцій та переживань в екзистенцаналізі як психотерапевтичній системі, на чому постійно наголошується у статтях Ленгле, провідним є феноменологічний метод, у якому його власне філософські та суто психологічні складові утворюють нерозривну єдність, що практично унеможливорює однозначність в окресленні їх меж).

Наступні розділи, по суті, є своєрідним і теоретичним, і практично-ілюстративним розгортанням означеної вище проблематики смислу у площину практичного знаходження його глибинних, буттєво-особових засад та «окресленням шляху», йдучи яким ці засади можуть бути виявлені та задіяні у психотерапії, що має слугувати і її метою, й водночас бути показником реалізації людиною її основного життєвого завдання – втілення екзистенції (Erfüllte Existenz). Своєрідними дороговказами на цьому шляху є відкриті автором, вже згадувані тут чотири фундаментальні мотивації, прикладне значення яких в екзистенційному аналізі як терапевтичній процедурі пов'язується із виявленням умов, необхідних для такого втілення. Проте визначальною умовою досягнення бажаного терапевтичного ефекту, за Ленгле, і на цьому варто окремо наголосити, є спроможність клієнта (пацієнта) вести діалог з самим собою та своїм життєвим світом, здатність дистанціюватися від своєї психодинамічної детермінованості, виходити у «відкритий світові горизонт», здійснювати те, що відчувається, переживається як своє, як власне. Не може не імпонувати нам і його думка про те, що одна з найважливіших функцій, які покладаються на психотерапевта – навчити людину бути в такому діалозі, допомогти «зустрітися з собою» і, зрештою, позбавити її залежності від терапії (і це, мабуть, ще одна риса цього варіанту психотерапії, яка різко відрізняє його від класичного психоаналізу). Задля цього й самі стосунки між терапевтом і пацієнтом мають будуватися не за усталеною, традиційною схемою «лікар – хворий», а бути діалогічними, партнерськими. І якщо взяти до уваги те, що діалогічність Ленгле мислить як основну передумову розвитку «сил *Person* – «Я»-потенції... шляхом зустрічі», і що міжособовий діалог бачиться ним як модель внутрішньоособового, то можна було б, висловлюючись фігурально, навіть сказати, що його екзистенційний аналіз як психотерапевтична практика це не стільки логотерапія, скільки «діалоготерапія». Звісно, ця практика передбачає цілком певне, а саме, екзистенційне тлумачення специфіки особового буття, представлене, передусім, і у філософії С. К'еркегора, який безпосередньо пов'язував екзистенцію зі спілкуванням, розглядаючи останнє як своєрідне лікувальне мистецтво (мистецтво розкриття суб'єктивності людини), і у діалогічній філософії М. Бубера, де постулюється нерозривність Я і Ти у структурі людської особовості, і у філософії екзистенційної комунікації К. Ясперса, посилання на яких також досить часто можна знайти у Ленгле, і у філософських текстах М. Бахтіна. Тут доречно було б згадати зауваження останнього, що міститься у його відомій праці, присвяченій Достоєвському, про те, що доступитися до внутрішньої людини, побачити й зрозуміти її неможливо ані у разі ставлення до неї як до об'єкта безпристрасного аналізу, тобто із засад позитивістськи витлумаченої науки, ані в разі прагнення ототожнити себе з нею, злитися з нею, «вчутися» в неї, поставивши себе на її місце, до чого тяжіють прихильники «наук про дух», адже таке злиття-вчування загрожує руйнацією особи ініціатора цього акту й призводить, зрештою, до його «занурення» в суб'єктивність іншого та поглинання цим іншим. (Від себе додамо, що обидві ці стратегії побудови стосунків – і перша, «раціонально-об'єктивістська», і друга, «емоційно-суб'єктивістська», є, насправді,

«соліпсичними», тобто вони не дозволяють нам вийти за межі власної особистості й уникнути ефекту дзеркала у сприйнятті іншого попри те, що презентують його у протилежний спосіб і, насправді, лише симулюють іншість іншого, засвідчуючи нашу неготовність, небажання чи просто страх зустрітися з ним). Навпаки, за Бахтіним, наблизитися до «справжньої» людини і розкрити її, точніше, примусити її розкритися самій, можна лише діалогічно. Неважко помітити істотну схожість цих бахтінських міркувань про необхідність «позазнаходження» суб'єкта діалогу в діалозі із ленглевим тлумаченням позиції психотерапевта – екзистенційного аналітика у спілкуванні з пацієнтом.

Однак, усвідомлення необхідності будувати стосунки діалогічно – це лише перший крок на шляху до іншого, який, з практичної точки зору, передбачає подальші дії, а отже, потребує бачення конкретного «алгоритму» руху, яким має володіти «співрозмовник-терапевт». Для його розробки Ленгле, як вже про це йшлося, застосовує феноменологічний метод (один із найрепрезентативніших описів застосування ним цього методу в україномовній літературі можна знайти у статті львівських дослідників, психотерапевтів В. Забор та О. Фільца «Феноменологія як метод психопатології та психотерапії», надрукованій в журналі «Архів психіатрії», 2018 р), що дало йому можливість розбудувати не лише власну теорію Person – серцевину екзистенційного аналізу, а й розробити покрокову методику її актуалізації в реальній психотерапевтичній практиці.

Значна увага у книзі приділена проблематиці людської чуттєвості, тілесності та сексуальності: вони тут також експонуються феноменологічно, тобто у розрізі того, як переживаються нами ці іпостасі нашої присутності в світі, як вони пов'язані з фундаментальними мотиваціями і яке місце посідають в структурі екзистенції. У цьому плані Ленгле малює перед читачем вельми деталізовану картину тієї «безсвідомої духовності», побудову якої вважав одним зі своїх завдань і В. Франкл. Про це йдеться здебільшого у 4-7 розділах роботи.

Лєвова частина тексту книги відведена для аналізу конкретних терапевтичних і життєвих ситуацій. Так, автор зупиняється на проблемах страху й болю, пропонуючи власне розуміння їхньої природи та відповідні стратегії поведінки стосовно них, осмислює питання стосунків між лікарем і хворим в аспекті етичної коректності та екзистенційної доцільності повідомлення останньому фатального діагнозу; не залишається осторонь і проблематика терапії психогенних та ноогенних депресій, самознецінювання й психотравм. Завершальні розділи присвячені темі протистояння екзистенційним викликам, які виникають у похилому віці, а також проблемі взаємозв'язку між смыслом життя людини та її щастям.

Не побоюючись надмірної патетики, хочемо висловити надію, що поява цієї книги стане знаковою подією в українському читацькому просторі й матиме гідний неї, широкий інтелектуальний резонанс, а сама збірка стане корисним посібником не лише для фахівців – психологів і філософів, а й добрим порадиником кожному, хто шукає реальний шлях до повноти власної присутності у світі – ту, єдину дорогу до себе та іншого, не знайти яку означає просто *не бути*.

PROTSYSHYN Volodymyr Mykhailovych,

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Philosophy and Religious Studies
Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy,
e-mail: epictet@ukr.net

DIALOGUE WITH ANOTHER AS A WAY TO YOURSELF

Längle A. Fulfilled Existence – Development, Application and Concepts of Existential Analysis / Alfrid Längle. – Kharkiv: Humanitarian Center, 2019. – 461 p.

The publication of the well-known Austrian psychotherapist, doctor of medicine and philosophy Alfrid Längle's book "Fulfilled Existence" (Kharkiv, 2019) is a long-awaited event in the philosophical and

psychological intellectual environment of Ukraine which not only most fully represents the theoretical and practical achievements of modern existential analysis – one of the leading areas of psychotherapy but also contains significant heuristic potential for the development of philosophical studies, indicates perspective of their integration with psychology. Langley's existential analysis together with Frankl's logotherapy was constituted within the Third Vienna School and emerges today a powerful alternative to the psychological concepts and theories of personality that belong to the so-called psychodynamic paradigm, in which man is the unity of the physical and the psychic. In contrast to these concepts, logotherapy and existential analysis expose the person in three interrelated dimensions: somatic, psychic and spiritual. This approach was made possible through critical rethinking of the dominant in the psychology of the nineteenth and twentieth centuries naturalistic understanding of the structure, character and hierarchy of basic motivations of man and the isolation of its own existential component – the will to meaning. Through the lens of this concept, the author of the book examines the current problems of psychotherapy theory and practice and he lays the basis of his system for the phenomenologically interpreted idea of dialogue.

Одержано редакцією 29.11.2019

Прийнято до публікації 04.12.2019